

**Anvisning för uppgörande av
egenkontrollplan för försäljning av tobak**

Innehåll

1. Inledning	2
2. Skyldigheten till egenkontroll och produkter som omfattas av försäljningsförbudet	2
3. Innehållet i planen för egenkontroll	3
3.1 Ansvarig person för egenkontrollen.....	4
3.2 Förteckning över de produktgrupper som omfattas av egenkontrollen	5
3.3 Bokförda uppgifter om introduktion av nyanställda	5
3.4 Bokförda uppgifter om problem vid försäljningen i samband med kontroller av ålder samt misstankar om förmedling	5
3.5 Bokförda uppgifter om åtgärder som vidtagits med anledning av problemsituationer eller myndighetskontroller	6
4. Bevarande av planen för egenkontroll, myndighetstillsyn och påföljder	6
5. Fortlöpande övervakning av köpsituationen	7
6. Lagstiftning	7
Bilaga 1: Minneslistor för egenkontroll	8
Näringsidkarens minneslista	8
Försäljarens minneslista	8

1. Inledning

Landskapsförordningen om tobak och relaterade produkter (2021:150) föreskriver att återförsäljare av tobak och relaterade produkter ska upprätta en egenkontrollplan för försäljningen av dessa varor. Med hjälp av planen för egenkontroll säkerställer näringsidkaren att de försäljningsförbud som anges i tobakslagen iakttas.

Denna anvisning är avsedd som hjälpmedel för upprättandet av egenkontroll och introduktionen av butikspersonal. Näringsidkaren kan antingen använda den bifogade modellen och bilagorna som sådana, genom att fylla i uppgifterna om försäljningsstället, eller skraddarsy en plan som lämpar sig för näringsidkarens egna behov. Planen för egenkontroll kan också upprättas i elektronisk form, och får tas med som en del av livsmedelslokalens andra planer för egenkontroll.

2. Skyldigheten till egenkontroll och produkter som omfattas av försäljningsförbudet

Skyldigheten till egenkontroll vid försäljning gäller produkter som enligt landskapslag (1978:52) om tobak och relaterade produkter inte får säljas eller på annat sätt överlåtas till personer under 18 år. Dessa produkter är *tobaksprodukter*, *nikotinvätskor*, *tobakssurrogat*, *relaterade produkter* och *elektroniska cigaretter*.

Med *tobaksprodukt* avses en produkt som kan förbrukas och som helt eller delvis består av tobak (*nicotiana*). Tobaksprodukter är bland annat:

- cigaretter
- cigariller och cigarrer
- cigarettobak, piptobak eller annan lös tobak
- örtcigaretter som innehåller tobaksplanta och vattenpiptobak
- tuggummi och motsvarande produkter som innehåller tobaksplanta.

Med *nikotinvätska* avses vätska som innehåller nikotin och är avsedd för förångning med hjälp av en elektronisk cigarett och som inte innehåller mer nikotin än 20 milligram per milliliter och inte ska användas för de ändamål som avses i 3 § 1 mom. i läkemedelslagen (395/1987).

Med *tobakssurrogat* avses en produkt som till användningssättet motsvarar en tobaksprodukt, men som inte innehåller tobak. Tobakssurrogat är bland annat:

- örtprodukter för rökning som inte innehåller tobak
- nikotinfria vätskor som är avsedda för elektroniska cigaretter
- energi- eller örtsnus

Med *relaterade produkter* avses ett tillbehör eller redskap som huvudsakligen är avsett att användas vid tobaksrökning eller för förberedelse till tobaksrökning. Följande varor och varugrupper betraktas som relaterade produkter:

- cigarettpapper, även som block eller hylsor
- cigarettrullare eller med dessa jämförbara apparater eller föremål
- filter som hör till tobaksprodukter eller fogas till dessa, såsom filtrerande piphuvud och filterpatroner
- cigarr- och cigarettmunstycke eller med dessa jämförbara varor samt delar till dessa
- tobakspipor, vattenpipor, piphuvud, pipskaft och andra pipdelar
- förnödenheter till cigarr- och cigarettmunstycken eller med dessa jämförbara varor och delar till dessa samt till tobakspipor, piphuvud, pipskaft och andra pipdelar, såsom piprensare
- askkoppor och med dessa jämförbara varor
- föremål som används vid rökning eller förberedelse till rökning, såsom pipställ
- fodral, påsar, askar, burkar och andra föremål som används av konsumenter för förvaring av tobaksprodukter
- cigarettändare, oberoende av deras funktionssätt, samt deras delar, såsom deras yttre skal, räfflade friktionshjul, tomma eller fyllda bränslebehållare samt
- andra varor utöver de ovan nämnda som huvudsakligen används vid rökning eller förberedelse till rökning, såsom cigarrsnoppare och verktyg som används vid rökning av pipa.

Tändstickor betraktas inte som röktilbehör.

Med *elektronisk cigarett* avses en produkt som kan användas för inandning av nikotinånga via ett munstycke samt delar till en sådan produkt.

3. Innehållet i planen för egenkontroll

Planen för egenkontroll är grunden till näringsidkarens egenkontroll. Planen ska alltid uppdateras vid behov. En uppdatering kan behövas till exempel på basis av erfarenheter av försäljningen och de bokförda uppgifterna för egenkontrollen.

Planen för egenkontroll ska innehålla följande information och anvisningar:

- namnet på den ansvariga personen för egenkontrollen
- en förteckning över de produktgrupper som omfattas av egenkontrollen
- bokförda uppgifter om introduktioner av nyanställda
- bokförda uppgifter om problem vid försäljningen i samband med

- kontroller av åldern samt misstankar om förmedling
- bokförda uppgifter om åtgärder som vidtagits med anledning av problemsituationer eller myndighetskontroller.

3. 1. Ansvarig person för egenkontrollen

Innehavaren av detaljhandelstillståndet ska utse minst en ansvarig person för egenkontrollen som ser till att försäljningsförbudet iakttas och att egenkontrollen genomförs. Näringsidkaren kan antingen fungera som ansvarig person själv eller utse en person på försäljningsstället till ansvarig person som sköter alla praktiska uppgifter som hänför sig till planen för egenkontroll. Näringsidkaren ansvarar dock alltid själv för att verksamheten är lagenlig. Namnet på den ansvariga personen för egenkontrollen ska antecknas i planen för egenkontroll.

Den ansvariga personen bör i den utsträckning det är möjligt ha en chefsposition, men ändå i praktiken delta i försäljningsarbetet. Det är till fördel om personen arbetar då affären har öppet, men det är inget absolut villkor. Om försäljare behöver närmare anvisningar eller stöd kan de vända sig till den ansvariga personen.

Den ansvariga personen ska:

- allmänt taget se till att egenkontrollen fungerar på försäljningsstället
- introducera nyanställda i vad det innebär att iakttas försäljningsförbudet och ha egenkontroll
- säkerställa att alla som deltar i försäljningen vet att tobaksprodukter, nikotinvätskor, tobakssurrogat, röktilbehör eller elektroniska cigaretter inte får säljas till personer under 18 år och kan agera så att detta inte händer samt att alla vet hur de ska handla i en problemsituation
- kontrollera att försäljarna handlar i enlighet med givna anvisningar om förfaringsätt
- se till att det finns en särskild blankett eller ett särskilt häfte eller annat anteckningsmaterial på försäljningsstället för anteckning av uppgifter för egenkontrollen
- kontrollera att problemsituationer och misstankar om förmedling bokförs för egenkontrollen på försäljningsstället
- bokföra genomförda introduktioner av nyanställda och åtgärder som vidtagits med anledning av problemsituationer eller myndighetskontroller.

3. 2. Förteckning över de produktgrupper som omfattas av egenkontrollen

Den ansvariga personen eller näringsidkaren ska sammanställa en förteckning

över de produktgrupper som finns till försäljning och som omfattas av egenkontrollen (se kapitel 2.).

3. 3. Bokförda uppgifter om introduktioner av nyanställda

Planen för egenkontroll ska innehålla en utredning om hur introduktionen av nyanställda genomförs i början av anställningsförhållandet. På så sätt säkerställer näringsidkaren att personalen är medveten om och kan agera så att sådana produkter som avses i tobakslagen inte säljs till personer under 18 år.

Introduktionen genomförs på det sätt som näringsidkaren anser vara ändamålsenligt. Dess innehåll ska dock utformas så att personalen känner till:

- åldersgränserna för försäljningsförbud
- vilka produkter försäljningsförbudet gäller
- hur man ska be kunden bevisa sin identitet
- hur man ska handla i problemsituationer (till exempel om köparen uppför sig hotfullt eller visar upp förfalskade papper) och vid misstanke om förmedling
- skyldigheterna att bokföra uppgifter för egenkontrollen.

Introduktioner av anställda ska bokföras för egenkontrollen antingen på blankett 1 mallen för plan för egenkontroll av försäljning av produkter som avses i tobakslagen eller på ett separat anteckningsmaterial.

3. 4. Bokförda uppgifter om problem vid försäljningen i samband med kontroller av ålder samt misstankar om förmedling

En person med ungt utseende som vill köpa tobaksprodukter, nikotinvätskor, tobakssurrogat, röktilbehör eller elektroniska cigaretter och som enligt försäljarens bedömning kan vara minderårig ska ombes bevisa sin identitet så att åldern kan kontrolleras. Godtagbara identitetsbevis är till exempel identitetskort med foto, ett körkort gällande minst fordon A eller B eller ett pass. Om personen vägrar att visa upp identitetsbevis får produkterna i fråga inte säljas till denne.

Exempel på problemsituationer är:

- Kunder som visar upp ett förfalskat eller en annan persons identitetsbevis
- Kunden uppför sig hotfullt
- Klagomål från kunder
- Misstankar om förmedling.

Problem vid försäljningen i samband med kontroller av åldern samt misstankar om förmedling ska bokföras för egenkontrollen. Det rekommenderas att dessa uppgifter bokförs på blankett 2 i modellen till planen för egenkontroll eller på ett separat anteckningsmaterial.

3. 5. Bokförda uppgifter om åtgärder som vidtagits med anledning av problemsituationer eller myndighetskontroller

Åtgärder som vidtagits för att avhjälpa problem som uppstått vid försäljningen av tobaksprodukter eller problem på försäljningsstället som upptäckts i samband med myndighetskontroller ska bokföras för egenkontrollen. Uppgifterna kan bokföras på blankett 3 i modellen till planen för egenkontroll eller på ett separat anteckningsmaterial.

Den avhjälpare åtgärden kan gå ut på till exempel att personalen utbildas i hur man kan identifiera ett förfalskat identitetsbevis eller att ett säkerhetssystem tas i bruk i butiken.

4. Bevarande av planen för egenkontroll, myndighetstillsyn och påföljder

Planen för egenkontroll ska vara tillgänglig som en helhet för de anställda på försäljningsstället. De uppgifter som införs i planen för egenkontroll ska bevaras under det innevarande kalenderåret och det därpå följande kalenderåret.

Egenkontrollen övervakas i första hand av Ålands miljö- och hälsoskyddsmyndighet, ÅMHH. Planen för egenkontroll ska på begäran visas upp för tillsynsmyndigheten. Denna skyldighet kan med fördel nämnas i planen för egenkontroll. Åtgärder som vidtagits med anledning av myndighetskontroller ska bokföras för egenkontrollen.

Ett dokument som myndigheten gett, till exempel ett inspektionsprotokoll, ett utlåtande eller en promemoria kan bifogas som sådant till planen för egenkontroll eller förvaras i en särskild mapp för egenkontrollen.

Myndigheten, den ansvariga personen eller försäljaren kan också bokföra myndighetsåtgärden separat på blankett 3 eller på ett annat anteckningsmaterial.

Om näringsidkaren försummar att upprätta eller följa planen för egenkontroll kan ÅMHH i enlighet med landskapslag (2020:111) om ändring av landskapslagen

om tobak och relaterade produkter 10 § förena ett förbud eller ett åläggande med vite vilket myndigheten meddelar med stöd av bestämmelserna i denna lag. Bestämmelser om vite och hot om tvångsutförande finns i landskapslagen (2008:10) om tillämpning i landskapet Åland av viteslagen.

5. Fortlöpande övervakning av köpsituationen

Med tanke på skyldigheten att ha egenkontroll är det viktigt att observera att försäljaren måste vara närvarande på försäljningsstället så situationer där en kund köper en tobaksprodukt, tobakssurrogat, röktilbehör, elektroniska cigaretter och nikotinvätskor kan övervakas fortlöpande. Vid varje försäljningsdisk på försäljningsstället ska det hela tiden finnas en försäljare som övervakar köpsituationer av de angivna produkterna. Med andra ord ska försäljningsdisken stängas för den tid som försäljaren håller paus, eller också ska en annan försäljare stå vid kassan under pausen.

Med köpsituation avses följande händelsekedja: en produkt väljs, betalas och tas emot. Alla sådana situationer där en kund väljer till exempel tobaksprodukter eller nikotinvätskor, betalar produkterna i kassan eller får dem i sin besittning betraktas således som köpsituationer, och försäljaren ska kunna övervaka dem alla fortlöpande. Detta innebär att försäljningsdiskarna måste placeras på ett sådant sätt på försäljningsstället att det är möjligt att fortlöpande övervaka en köpsituation.

Det är förbjudet att sälja tobaksprodukter, tobakssurrogat, röktilbehör, elektroniska cigaretter och nikotinvätska från en automat. Syftet med förbudet är i första hand att effektivisera kontrollen av åldersgränserna i fråga om produkterna. Med automat avses en apparat där kunden väljer och betalar en produkt och också tar emot produkten. De automater för val av tobaksprodukter som används i dagligvarubutiker är inte sådana automater som avses i tobakslagen.

6. Lagstiftning

Egenkontrollen över försäljningen av de produkter som avses i tobakslagen grundar sig på **landskapslag (1978:52) om tobak och relaterade produkter.**

Mer detaljerade bestämmelser om planen för egenkontroll finns i **landskapsförordning (2021:150) om tobak och relaterade produkter.**

Bilaga 1

Minneslistor för egenkontroll

Näringsidkarens minneslista

Näringsidkaren har fullgjort sin skyldighet till egenkontroll då följande kriterier uppfylls:

1. Försäljningsstället har en ansvarig person för egenkontroll.
2. Försäljningsstället har en skriftlig egenkontrollplan.
3. Egenkontrollplanen innehåller en förteckning över de produktgrupper som är till försäljning.
4. All dokumentation som krävs för egenkontrollen har bokförts.
5. Personalen är inskolad i enlighet med egenkontrollplanen.
6. Planen för egenkontroll är tillgänglig i sin helhet för de anställda på försäljningsstället.
7. De bokförda uppgifterna om egenkontrollen finns bevarade under det innevarande kalenderåret och det därpå följande kalenderåret.
8. Uppföljningen fungerar och planen för egenkontroll är uppdaterad.
9. Försäljningsdiskarna har placerats så att försäljaren fortlöpande kan övervaka köpsituationen.
10. Den som säljer produkterna är minst 18 år. Personer under 18 år säljer produkter endast under övervakning av en person som har fyllt 18 år.

Försäljarens minneslista

1. Sälj aldrig tobaksprodukter, nikotinvätskor, tobakssurrogat, röktilbehör eller elektroniska cigaretter till minderåriga. Du är skyldig att vägra sälja till minderåriga, och detta ger dig rätt att vägra att sälja till personer som inte kan bevisa sin ålder!
2. Kontrollera åldern på unga personer som ser ut att vara minderåriga. Åldern ska kontrolleras med hjälp av ett officiellt identitetsbevis, till exempel ett identitetskort med foto, ett körkort eller ett pass.
3. Om kunden inte kan eller vill uppvisa sitt identitetsbevis ska du inte sälja tobaksprodukter, nikotinvätska, tobakssurrogat, röktilbehör eller elektroniska cigaretter till denne.
4. Bokför alla problemsituationer i samband med kontroller av åldern och misstankar om förmedling och anteckna eventuella andra uppgifter som behövs för egenkontrollen. Be den som ansvarar för egenkontrollen om råd om du inte vet hur du ska agera.